

GÖMÖRI GYÖRGY

BÉKÁSSY FERENC NÉMET NYELVŰ LEVELE DUCZYNSKA ILONÁHOZ

Békássy Ferencnek, a fiatalon meghalt magyar–angol költőnek két lány-unokatestvére volt, mindkettővel szoros kapcsolatot tartott. Közülük az idősebb, Flóra, Békássy Elemér lánya, Ferenchez hasonlóan az angliai Bedales magániskolában is tanult, míg a másik, Békássy Helén lánya, Duczynska Ilona, a későbbi forradalmár, mondhatni Zsennyén, a Békássy családban nőtt fel.¹ Ferenc valószínűleg Békássy Flórával is levelezett, de ezek a levelei vagy elvesztek, vagy lappanganak. Az OSZK tulajdonában lévő Duczynska-levelezésben (Fond 212) hiába kerestem levelet Ferencről, de évekkel ezelőtt valakitől (talán az 1982-ben elhunyt Gál Istvántól?) megkaptam egy, az akkor már valószínűleg Svájcban tartózkodó Duczynska Ilonához írt hosszú, 1914-es Békássy-levél xerox-másolatát, amelyet most, a magyarországi Békássy-újrafelfedezés-kiadás fényében érdemes közzétenni.

A levél több szempontból érdekes: Pápán íródott, ahol Békássy Ferenc Angliából való hazatérése után katonai kiképzésen vett részt 1914 őszén. Német és magyar nyelvű, amennyiben annak német szövegébe a költő beírt egy saját (?) versszakot magyarul, majd egy teljesen új verset is, *Az év* című vers szövegváltozatát.² Maga a levél különös keveréke egy rendkívül művelt, idealista fiatalember gondolatainak és reményeinek, valamint pápai katonai kiképzése leírásának. Bár szeretne mielőbb a frontra kerülni, ez nem jelenti, hogy lelkes „háborúpártivá” vált volna (erre utal a levél „nicht bekehrt zu sein” kitétele). Mivel Békássy Ferenc hat év középiskolai tanulás után három egyetemi évet töltött az angliai Cambridge-ben és hazatérésekor számos barátjától kellett elbúcsúznia, érzelmileg továbbra is erősen kötődik Angliához. Ugyanakkor úgy érzi, a háború annyira más helyzetet teremtett, hogy minden korábbi élménye „a távoli múlt” kategóriájába tartozik. De a jövőt illetően is csak ködös elképzelései vannak, mint írja, „az orromnál csak pár lépésnyire látok előre”, és csak abban az egyben biztos, hogy ha túléli a háborút, írni fog.

Alábbiakban eredeti helyesírással közöljük a kéziratos levél teljes szövegét, különös tekintettel a benne foglalt Békássy-versre.

¹ Erről lásd DUCZYNSKA Ilona *Korán reggel* c. emlékezését, Új Írás, 1973, 6–25.

² BÉKÁSSY Ferenc *Egybegyűjtött írásai*, szerk. WEINER SENNYEY Tibor, Bp.–Zsennye, Aranymadár Alapítvány–Irodalmi Jelen, 2010, 47–48.

Pápa, 10. XI. 1914

Liebe Csics!³

Es kommt mir sehr komisch vor dass ich Dir einen deutschen Brief schreibe, übrigens geht es auch schwer und Du musst nicht gar zu viel lachen wenn ich Fehler mache oder den richtigen Ausdruck nicht finden kann.

Bisher ist es mir ziemlich gut gegangen, man hatte zu viel zu tun um nachzudenken; die Offiziere waren überhaupt sehr auständig und ein Leutnant (einer von diesen alten Leutnanten die es nur jetzt gibt) hat mir viel vom Reiten usw. gelehrt, der selber ein sehr tüchtigen Reitsmann war. Damals wüssten wir noch nicht, wie lange wir noch hier bleiben sollten, jede Woche ist jemand weggegangen, und wir waren ganz wenige beim Essen. Dann wurde ich krank und lag da auf meinem Bett und dachte an die alte Zeiten (meine Jahre in Cambridge sind schon alte Zeiten) und machte Pläne und Weltphilosophie; nachher war ich zuhause (sic!) (als wir die Karte geschrieben haben) und als ich zurück kam war alles arg verändert. Wir hatten einen neuen Kommandant. Es gab neue Offiziere, noch ältere, schon zu alte; oder solche die schon vom Krieg verwundet oder krank zurück gekommen sind: die sind zu müde oder es ekelt sie, mit uns diese Routine [kihúzott szó] durchmachen. Jetzt ist es vielleicht bestimmt dass ich ende Jänner gehe, es sind noch drei Monate bis dahin, und ich möchte schon gerne fort. Ich möchte überhaupt sehr gerne gehen. (Dazu bracht man nämlich nicht, bekehrt zu sein.) Hat Dir die Helka schon geschrieben, dass Piki zu hause ist, und dass er sich beim Aero-Club melden will? – Wenn nur Jani und Cini nicht in England wären!⁴

Deine Pläne sind vielleicht herrlicher wie die meine.⁵ Wenn ich glauben könnte dass man die Zustände der Menschheit bessern kann! Es ist aber ganz umsonst, die Menge wird sie immer falsch aufnützen oder etwas ganz verrücktes (z. B. Industrie, [kihúzott szó], Kirche, Cafés, Gefängnisse) daraus machen wollen – als ob man noch etwas ausdenken sollte, und es nicht völlig genügend wäre das, was ist, nicht auffassen (und so hinein passen) können. Es sind nur einige, die die Zustände immer auf guter Weise ausnützen; und ihnen geht alles – wenn sie auch nicht immer Glückliche sind, haben sie sich einen rechten Leben. Aber um bessere Zustände zu haben, ist eine bessere Rasse notwendig oder eine neue Erde (das wird es schon geben).

Ja, wenn man nachdenkt, wäre das alles in Ordnung, aber ach! Ausser diese Zuständen leben auch diese gute, kluge Menschen nicht; und sie müssen sich um sie kümmern. Ach, wenn ich nun glauben könnte dass man noch sagen wir unsere Zustände (hier in Ungarn) bessern kann, dass wir nicht vor einem allgemeinen Zusammenstürzen stehen (ich meine, auch wenn – wie wahrscheinlich – wir siegen sollen). Das gute Leben hängt nicht von den Zuständen ab, das Glückliche aber vollkommen. Und von der Erde auch:

³ Duczynska Ilonának a Békássy családban használt beceneve.

⁴ „Piki” István, Békássy Ferenc akkor még Svájcban tartózkodó testvére. „Jani” az Angliában internált János és „Cini” Békássy Éva, aki 1914–1915 első két szemeszterét még a Bedales iskolában töltötte.

⁵ Duczynska egy korábbi levelében szocialista meggyőződéséről íratott, erre reflektál Békássy.

Gyász égitestek lassú énekével
Az űr setétje rá ha visszahull,
A pompás csillagok gyászmenetével
Csak ismeretlen égi tűz vonul:

und wie kann es mich trösten, dass es eine neue Erde geben soll? (oder hier a z. B. ein neues Volk und Land?) Das wäre eben so, wie, wenn einem jemand stirbt, sich damit trösten wollen dass irgendwo ein noch besserer Mensch geboren ist.

Meine Pläne waren alle die von einem Menschen der sich in seinem Mantel umhüllt und zu ferne stehende, einzelne Mitwirken hinüberschaut. (Ich will natürlich schreiben. Wissenschaftliche haben die Poesie immer verdorben, vielleicht kann ein Dichter – d.h. ich – eine Wissenschaft verbessern die ganz zu den litterae humaniores gehören soll, nicht zum Mathesis, d.h. die Geschichte.) Übrigens, jetzt ist Krieg und in allem was dem Krieg angeht, kann ich nur ein paar Schritte vor meine Nase sehen, und weiss nichts weiteres und kann das ganze nicht beurteilen. Wenn ich nur diese Schritte machen kann.

Alle Nachrichten wirst Du schon wissen, und ich habe schon genug über mir selbst geschrieben. Nicht wahr, um Weinachten treffen wir uns sicher.

Jetzt werde ich noch (da es noch Platz auf dem Papier gibt) ein Gedicht hinschreiben. Ich habe es jetzt gemacht, als ich von Sennye weggekommen. Ich habe Sennye schon sehr lange nicht in Herbst gesehen, ich war immer in England usw. Es ist nicht vom Krieg.

A fák az utszegélyen hosszú sorba'
Hullatják sárga levelük a porba:
Halk zörrenéssel hull a száraz ág,
Az év, az élet egy szomorúság.⁶

A vadszőlőlevél ma vérpiros,
Az erdő hullott lombtól kárpitos:
Könnyekkel sír a föld is ide lenn;⁷
Dermedt az élet mely már nem terem.

Egy-egy ruhát miként a szív, levet,
Egy-egy szerelmet vagy szeretetet
Mellyel pompában öltözködve jött,
S mely elmulik, mert meggyümölcsözött.

Mint aki vándor, termék nagy során,
S a gyermekévek ékes ajtaján

⁶ Szövegváltozat a BÉKÁSSY Ferenc *Egybegyűjtött írásai*hoz képest, ahol a 47. lapon „nyomorúság” áll.

⁷ Szövegváltozat: „A föld is könnyez minden reggelen”, BÉKÁSSY, *i. m.*, 47.

A játék-álmok⁸ köntösét lerázza,
S úgy lép a kínos, édes ifjúságba

Arannyal áttört könnyű gyolcs ruhában,⁹
S új köntöst vet le minden új szobában.
Míg napsugárba¹⁰ öltöztén, megáll
Kitárt karokkal, és ez: a halál –

Ugy koldus-diszét már az év lerázza,
Ugy meztelen szép teste, földje, fája –¹¹
Nem nyomorék nem megtört koldus ő.¹²
Bölcs, fáradt vándor, aki halni jó.

Bölcs, fáradt vándor, vetve már az ágy:¹³
Mire megéri a Halálra-Vágy,
Hús hó takarja el,¹⁴ mely szenvedett,
Kifáradt, szép, szerelmes testedet.

Ich bin schon ganz müde und schläfrig, und kann nicht an diesem Brief und Gedicht denken. Leb wohl! [több szó áthúzva]

ezerszer csókol

Feri.

Néhány szót kell még fűzni a fenti levélben közölt vers szövegváltozatához. Mivel a legújabb, 2010-es Békássy-kiadás az *Elmerült sziget* (1915) című gyűjteményben közölt verset veszi alapszövegül, ebben a vers alatt keltezőként „Sennye, 1914 október” áll. A Duczynska Ilonának írt levél alapján viszont nem kétséges, hogy a vers első változata Pápán íródott 1914. október elején. Mivel a *Békássy Ferenc összegyűjtött írásaiban Az év két Pápán írott* (1914 szeptembere és novembere között született) vers között áll, nem tudni, miért keltezte a kiadó (illetve Békássy Emma, a költő édesanyja) Zsenyére – talán azért, mert talált egy újabb kézírásos szövegváltozatot és a Duczynskához írt levelet természetesen nem ismerhette. A pápai szöveg utolsó versszakának javított sora groteszkül szembesíti a természet közönyét a „pihenni vágyó” halott egyéni sorsával. A további Békássy-kiadásokban, úgy véljük, mindkét változatot kellene közölni.

⁸ Szövegváltozat: „a játék álmok”, *i. m.*, 48.

⁹ Szövegváltozat: „gyolcsruhában”, *uo.*

¹⁰ Szövegváltozat: „napsugárban”, *uo.*

¹¹ Szövegváltozat: pont van gondolatjel helyett, *uo.*

¹² Szövegváltozat: kettőspont a pont helyett, *uo.*

¹³ Szövegváltozat: pontosvessző a kettőspont helyett, *uo.*

¹⁴ Jelentős szövegváltozat: „Víg tél takarja majd...”, BÉKÁSSY, *i. m.*, 48.